

Миланка Ј. Бабић
Филозофски факултет, Пале

УДК: 811.163.41'38(049.32)
821.163.41.09:81(049.32)
811.163.41'373.612.2(049.32)
ИД БРОЈ: 192087052

Примљен: ??????

Прихваћен: ??????

О СТИЛИСТИЦИ, ИЗ ЛИНГВОСТИЛИСТИКЕ

Стилистичка значења и зрачења М. Ковачевића, Филозофски факултет, Ниш, 2011, стр. 280

Писати о Милошу Ковачевићу као аутору књиге о огледима из лингвистичке стилистике није незахтјеван задатак. Главни, супсумирајући разлог за све остале јесте тај што управо он спада међу најпознатије и најпризнатије српске лингвостилисте у чијим се радовима самјеравају и интерфемирају општелингвистичка начела са србистичким, реторичко-поетолошка са стилистичким, па то нужно подразумева да онај ко приказује његову књигу бар дијелом познаје и начин његовог мишљења у науци и резултате његовог рада, а самим тим и да је упознат са литературом и терминологијом из датих области, да влада широким и захтјевним научним и методолошким инструментаријем да би могао да правилно интерпретира ставове овог аутора. Уз то, ваља имати на уму и његову плодну библиографију, а објавио је преко тристо научних радова, више од двадесет уџбеника и 20 књига. Све то обавезује на озбиљан и систематичан преглед резултата његовог рада који се осликавају и у књизи *Стилистичка значења и зрачења*, објављеној 2011. године у издању Филозофског факултета из Ниша.

Ова књига садржи 280 страна, односно десет огледа, сврстаних у два поглавља. У прво поглавље, названо *Стилистички огледи*, укључено је осам, како их сам аутор у поговору одреди, „истраживачких радова“, док су у другом поглављу само два „прегледна рада“, али врло вриједна по значају из два разлога – прво јер је у њима дата суштина стилистичких погледа Новице Петковића, једног од највећих српских стилистичара, па и наслов тог поглавља - *Велики стилистичар* - одговара и његовом значају, а друго зато што су то методолошки више него добри прегледни радови, значајни за стилистику као науку и њено схватање из угла српских стилистичара или лингвостилистичара.

У првом поглављу заступљени су следећи радови: *Структурно-семантичке особине фигура негације* (9-32), *Међуоднос титова говора у причама Милисави Савића* (33-71), *Структурно суштинство поезије Срећена Вуковића* (73-83), *Стилско-језичке карактеристике Родослова Миролуба Стојановића* (85-115), *Мимолошки језичко-стилски постојеци у Вуковој азбуци Душана Раговића* (117-136), *О стилу и језику Јевта Дедјера* (137-169), *Испрејелешеност књижевноумјетничкој и научној стили у Дуцићевој књизи о грофу Сави Владиславићу* (171-193) и *Неологизми Лазе Костића у свјетлу његових погледа на српски језик* (195-211).

Будући да аутор у свом научном изразу достигао врло висок степен апстракције, то би за приказивање његових радова из ове прве групе било неопходно претходно дати много термилошких појашњења метајезика лингвостилистике и уопште статуса посматраних јединица и у србистичкој и широкој литератури, узурално код Ковачевића и у античкој реторици, па нам се учинило изводљивим скренути пажњу само на неке од радова из овог поглавља, који репрезентују ауторов истраживачки поступак и његове критеријуме. Ти радови показују такође да је за озбиљан приступ стилистици, као науци о стилским могућностима српског језика, увијек неопходно познавати општелингвистичке језичко-системске принципе, инваријанте које су важеће за језик уопште јер оне, односно избор из њих или одступање од њих, омогућују њено утемељење на научним критеријумима. Можда би се управо тај принцип – *залагање за научне критеријуме у језичкој анализи и уопште у бављењу језиком* – могао поставити као централно начело које овај аутор у својим радовима увијек заступа, било да су они истраживачки, било пак прегледни. Тако у првом раду *Структурно-семантичке особине фигура негације* (9-32), дајући преглед фигура у чијој је фигуративности негација експлицитни или имплицитни услов, супсумирајући их под термином *фигуре негације*, за који јасно каже да је условно узет, тј. да је прије тога у литератури о реторичким фигурама и незаузет и још неовјерен, недвосмислено издваја критеријуме на основу којих обједињује велики број фигура у структурно-семантичку класу. Да би се нека од фигура издвојила као фигура негације, неопходно је да је у њиховој структури или у њиховом значењу заступљена негација. Негација је код тих фигура „*неужна структурна или семантичка компонента*“ (9). То су, дакле, фигуре које у свом саставу садрже одричну конструкцију и/или оне које одричност манифестују на значењском плану. Тако се као критеријуми за издвајање фигура негације узимају и структурно-експлицитни и семантички, при чему се у другом случају негацијска компонента без изузетка реализује у значењу неодричне форме. Према тако постављеном критеријуму издваја следеће фигуре негације: 1) *литоту*, 2) фигуре са иронијским отклоном као што су *иронија*, *сарказам*, *дијасирам*, *хариенизам*, *мимеза*, *асијеизам* и

акизам, 3) *иреџерицију*, 4) *агинаџон*, 5) *фиџуру џорицања и џврђења* и б) *реџоричко џиџање*. Све дате фигуре аутор даје у прегледу, о неким од њих писао је и раније у радовима и у књизи *Стилистџика и џрамаџика стилских фиџура*, али у овоме раду јасно разграничава када је услов за издвајање фигуре структурни, када семантички. Овај рад се не да парафразирати, да се само научити, па зато на поткритеријуме за поткласификацију у оквиру неке од датих фигура упућујемо у оквиру фигуре порицања и тврђења. То је фигура која се реализује тако што се неком појму додаје њему супротни, негирани појам, с циљем истицања примарног садржаја, а не његовог побијања. У оквиру те фигуре, на основу улоге негације у њеној структури и типа везивне ријечи у тој конструкцији, издвајају се подтипови као што су: а) таутолошки реализовано тврђење и порицање јер се садржај понавља једном у форми потврдне, а други пут у форми одричне конструкције (нпр. *кафана им ради, није да не ради* - 22), б) адверзативна конструкција са везницима *већ, но* и *нејо*, у којој је супротни садржај само формално супротан, док смисаоно и стилски подразумева градирање (нпр. *Ево среће за свакој Ровчанина / Не Ровчанина, но свакој Црнојорца! / Не Црнојорца, но свакој Србина! / Не Србина, но свакој мученика!* – 24), в) трећи тип је конструкцијски хомоформан са другим, тј. у питању је адверзативна конструкција повезана такође везницима *но, нејо, већ*, која семантички укључује парцијалну, комуникативно редувантну негацију, али стилистички врло експресивну (нпр. *У овај живој си џослај не да имаи срећу, нејо да је заслужиши* – 24/25). Навођење негираног појма служи за истицање и градирање позитивног. Уз ова три типа, Ковачевић наводи и њима сродан, њима супституентан подтип уведен *а не* конструкцијом (нпр. *То је џунџла, а не џрад* - 25). Такође најављује и продубљивање анализе у вези са фигуром порицања и тврђења, у будућим радовима.

У огледу *Међуоднос џиџова џовора у џричама Милисав Савића* (33-71) Савићев стваралачки поступак анализира кроз разноврсне типове ауторског и туђег говора, издвојивши у оквиру сваког и бројне комбиноване подтипове њиховог прожимања. На основу проведене анализе, богате примјерима, закључује да је у Савићевим причама из збирке *Пролазе ли возови ибарском долином* доминантан тзв. сликарски стил преношења туђег говора, односно поступак са репортерским ауторским говором (у *он* или *ер*-форми), проткан нараторском *ја*-формом. То подразумева свезнајућег и свеприсутног приповједача, неријетко и директно укљученог, у форми првог лица, у догађајност. Карактеристика таквог приповједачког поступка јесте и реализација језичко-стилских средстава са значењем доживљености, у каква спадају глаголски облици као што су аорист (са значењем непосредне догађајности којој је наратор био свједок) и крњи перфекат, којим се евоцира и приближава догађајност из прошлости. Експресивност непосред-

дног учешћа наратора у говорним догађајима код Савића је појачана и употребом евокативне лексике, посебно жаргонизама, како у говору ликова, тако и у нараторском дискурсу, када се он идентификује са средином.

Критеријуми наратологије, експресивност типова ауторског и туђег говора, нетипичних научном стилу, послужиће као *differentia specifica* за оцјењивање Дучићеве монографије о Сави Владиславићу не као научно-историјске биографије, него као „књижевног текста зачињеног елементима научног биографског метода“, као „језичко-стилски литераризоване биографије Сава Владиславића“. Иначе, издвајање и описивање типова говора у књижевном тексту у последње је вријеме Ковачевићева омиљена тема.

Не само за стилистику, него и за србистику и статус српског језика посебно је значајан рад *Неологизми Лазе Костића у свјетлу његових погледа на српски језик* (195-211). А значајан је по томе што аутор лингвостилистичким критеријумима – издвајањем Лазиног неологизма као поетизма чији је потенцијал у стваралачкој, творбеној моћи српског језика, у образцима који су овјерени кроз дијакронију – рехабилитује вриједност стила и језика овог писца. „У оцјени Костићевих неологизама – каже аутор – неријетко су примјењивани или нормативно лексиколошки (прецизније речено: нормативно лексикографски) критеријуми или нормативностилистички. Подлогу таквих критеријума чини мишљење да се стил може остваривати једино у оквиру стандардног (књижевног) језика“ (195/196), а заступали су га и Маретић и Белић. „Пошто не налазе потврду рјечнику књижевног језика, неологизми се по својој природи не могу верификовати као стандарднојезичке јединице, па они постају погодно тло за проскриптивна начела нормативне и граматике и стилистике“ (196). Зато се неологизми Костићеви морају посматрати кроз поетско-естетске, а не кроз граматичко-нормативне критеријуме. Морају се посматрати као стилеме, „као формално-семантичке аномалије употријебљене у умјетничке сврхе, из поетолошких разлога“ (208). Тим прије што се у њиховим творбеним моделима одражавају ставови Лазе Костића према језику, чије се благо не може свести искључиво на одређени узус народног језика, него да рјечник треба допуњавати творбом ријечи које недостају српском језичком изразу, уз поштовање „духа српског језика“, оживљавањем и активирањем заборављеног језичког блага, историцизама и архаизама, који најбоље чувају везу са историјом и традицијом народа и његовог језика.

Радови из последњег поглавља, *О стилистичким погледима Новице Пејковића* (215-236) и *Лингвостилистика у књижевним анализама Новице Пејковића* (237-263) јесу, на најбољи начин примјери вриједности прегледног рада. Њихов садржај показује да аутор прегледног рада мора бити суверен у познавању научне области у којој је написано дјелао чији преглед даје, не само да познаје научне ставове његовог аутора, него и реле-

вантну литературу из дате области у којој је посматрано дјело реализовано. Само тада може сачинити објективан, критички прегледни чланак. Када је рад Новице Петковића у питању, неопходно је владати разним областима – од семиологије, лингвистике, поетике до књижевне и/или лингвистичке стилистике.

Милош Ковачевић Новицу Петковића сматра највећим књижевним стилистичарем кога су Срби, после Богдана Поповића имали. Иако сам Новица своје анализе проглашава књижевнокритичким, Ковачевић у два рада о његовој стилистици јасно показује да су његове анализе дубоко уроњене у методологију лингвостилистичких истраживања на разним нивоима језичке анализе – почев од фонолошког, којим се Петковић у својим анализама понајчешће бави, од кога и полази. Схватајући фонему као системску јединицу, као скуп динстинктивних обиљежја која се истовремено реализују, Петковић скреће пажњу на редувантна обиљежја у реализацији гласа, која су варијантна, неинтересантна за лингвистику, а занимљива као извор стилогености, односно стилске вриједности, што их укључује у предмет стилистике на најнижем језичком нивоу. Он сматра да стилогеност има свој извор у редувантном, у конотацијама на лексичко-семантичком плану, а и једно и друго постоје једино у односу на релевантно, у односу на денотативно. Стилогеност или стилска вриједност неке јединице јесте за њега предмет стилистике, док Ковачевић скреће пажњу на то да стилогеност не постоји без стилематичности, односно без онеобичајења уобичајене језичке форме. Стилематичност и стилогеност су два плана силеме као јединице стилске анализе. Према издвајању предмета стилистике, како га види Н. Петковић, а то је стилогеност, стилистика је сведена на књижевну стилистику. Лингвистичка стилистика је за њега тзв. интегрална стилистика, шира од књижевне. Њихово разграничење Петковић не изводи према аспекту изучавања самих стилема, него према типу дискурса, па су предмет књижевне стилистике само књижевни текстови, а лингвистичке, као опште стилистике, и књижевни и остали, некњижевни текстови, јер она проучава говорну разноликост. Те своје ставове Петковић износи у тексту *Чему служи стилистика*, први пут штампаном у предговору хрестоматији текстова из публицистичке стилистике 2003. године. Тај текст послужио је Ковачевићу за приказивање и анализу Петковићевих ставова о стилистици у првом раду у посебном поглављу *Велики стилистичар*. У другом огледу о Новици Петковићу, Ковачевић потврђује своју хипотезу, коју је доказао и у првом огледу, а то је да је методолошки поступак Н. Петковића у анализи књижевних текстова не књижевностилистички, него лингвистичкостилистички. Потврђују то бројни примјери анализа српских књижевних текстова које Петковић проводи, а Ковачевић наводи и анализира. Такви су примјери Петковићеве детаљне, интегралне лингвистилистичке анализе једног

стиха Лазе Костића, а то је стих *Снове снивам, снујем снове*. Та анализа се проводи и на фонолошком и на лексичком и на синтаксичко-семантичком плану. Такве су и фоностилистичке и графостилемске анализе Матићеве поезије, семантичко-синтаксичке анализе синтагме *сїоредно небо* у поезији Васка Попе итд. Зато Ковачевић закључује у огледу *Линївостїилисїїика у књижевним анализама Новице Пеїковића (237-263)* да нема ниједног текста тога аутора у коме се неће наћи примјери лингвостилистичке анализе. А она је код Петковића и графостилистичка, и фоностилостичка, и морфостилистичка, и семантостилистичка, и синтаксостилистичка, и текстостилистичка, односно интегралностилистичка, па се он – како каже аутор огледа – „може сматрати најзначајнијим представником не само књижевне него и интегралне стилистике код Срба“ (261).

Анализирани радови показују да се и ова књига Милоша Ковачевића (уз његове бројне друге књиге и такође бројне друге његове радове из лингвистичке стилистике) може сматрати врло значајним доприносом оној стилистици која методолошки у књижевне текстове и текстове о књижевним текстовима улази на научно јасно постављеним критеријумима, интегришући увијек у нераздвојивом јединству стилематичност језичког израза са његовом стилогеном функционалном вриједношћу. *Значење* језичке *форме* која *зрачи* – један је од најсуштинскијих стилистичких ставова овог аутора. Наслов књиге га и експлицитно тематски отвара, а сваки од радова недвосмислено доказује.